

UBEZWŁASNOWIENIE – ISTOTA I POSTĘPOWANIE PRZED SĄDEM

Materiał przygotowany w ramach edukacji prawnej,
zmierzącej do zwiększenia świadomości prawnej
społeczeństwa przez:

Kancelię Radcy Prawnego
dr Małgorzaty Maliszewskiej
ul. Szczęśliwicka 27a lok. 3
02-323 Warszawa
tel. (0-22) 822 30 30; (0-22) 258 62 27
prawnik@drmaliszewskakancelaria.com

Podstawy prawne

- * **Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny**
- * **Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego**
- * **Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy**

Materiały źródłowe

- * Kidyba Andrzej (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, wyd. II
- * S. Szer, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1967
- * S. Grzybowski (w:) *System Prawa Cywilnego*, t. 1, 1974
- * P. Księżak [w:] *Kodeks cywilny...*, red. K. Osajda, t. I, 2013
- * Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2017
- * P. Uziębło, *Cenzusy wyborcze w XXI wieku - potrzeba nowego podejścia?*, Toruń 2014
- * M. Zima-Parjaszewska, *Równość osób z niepełnosprawnościami wobec prawa – sytuacja prawna osób ubezwłasnowolnionych w: BIULETYN RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH 2012, nr 10*
- * M. Pazdan, w: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny, t. 1*, 2011
- * J. Ciszewski, *Kilka uwag o pełnomocnictwie nieodwołalnym i niegasnącym ze śmiercią mocodawcy*, GSP 2005, t. XIV, s. 787

OMÓWIENIE ZAGADNIENIA UBEZWŁASNOWIENIA

Podstawy prawne

- * **Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny**
- * **Art. 13 kc**
- * **Art. 15 kc**
- * **Art. 16 kc**

Istota ubezwłasnowolnienia

- * Ubezwłasnowolnienie z założenia jest instytucją mającą na celu ochronienie osób, której ubezwłasnowolnienie dotyczy, przed negatywnymi skutkami prawnymi jakie ich działania mogą wywołać.
- * Niektóre osoby z racji choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie są jednak w stanie samodzielnie kierować swoim postępowaniem bądź samodzielnie prowadzić wszystkich swoich spraw życiowych. Ochrona interesów osobistych i majątkowych tych właśnie osób wymaga niekiedy, by ich zdolność do czynności prawnych została ograniczona bądź też by zostali oni jej całkowicie pozbawieni.

Ubezważasnowolnienie całkowite i częściowe

- * W zależności od tego jaki jest stan psychiczny osoby mającej być ubezważasnowolnioną oraz tego jaki duży ma być pozostawiony jej margines decyzyjny co do dokonywanych przez nią czynności prawnych, ubezważasnowolnienie może być całkowite lub częściowe.

Ubezważasnowolnienie całkowite i częściowe

- * **Ubezważasnowolnienie całkowite** może nastąpić w stosunku do osoby pełnoletniej lub takiej, która ukończyła 13 lat jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem.
- * **Ubezważasnowolniona częściowo** może być osoba pełnoletnia. Ubezważasnowolnienie może nastąpić z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezważasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw.

Czynności możliwe do dokonania przez osoby ubezwłasnowolnione całkowicie i częściowo

- * Osoba **ubezwłasnowolniona całkowicie** pozbawiona jest możliwości podejmowania czynności prawnych w swoim imieniu. Taka osoba może zawierać jedynie umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego jeżeli nie pociąga to za sobą rażącego pokrzywdzenie osoby ubezwłasnowolnionej. W takiej sytuacji umowa jest nieważna. Osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie może być również pełnomocnikiem ani innym przedstawicielem ustawowym.
- * Osoba **ubezwłasnowolniona częściowo** może co do zasady podejmować czynności prawne, jednak za zgodą przedstawiciela ustawowego - czynność prawna osoby posiadającej ograniczoną zdolność do czynności prawnych wymaga do swej ważności zgody przedstawiciela ustawowego tej osoby, jeśli rozporządza ona swym prawem lub zaciąga zobowiązanie. Umowy zawarte przez taką osobę są ważne wtedy, gdy zostaną potwierdzone przez przedstawiciela ustawowego. Natomiast bez jego zgody może jedynie zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych, bieżących sprawach życia codziennego.

Przesłanki orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego i częściowego

Ubezwłasnowolnienie całkowite (muszą być spełnione łącznie):

- * Ukończenie 13 lat
- * Choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy albo innego rodzaju zaburzenia psychiczne, w szczególności pijaństwo lub narkomania
- * Te zaburzenia lub choroby muszą powodować, że osoba, nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem

Ubezwłasnowolnienie częściowe (muszą być spełnione łącznie):

- * Ukończenie 18 lat
- * Choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy albo innego rodzaju zaburzenia psychiczne, w szczególności pijaństwo lub narkomania
- * Stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw

Przesłanki orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego i częściowego

- * Pijaństwo i narkomania zostały wymienione przez ustawodawcę jedynie przykładowo. Jako przykład innych zaburzeń można wymienić nadużywanie leków psychoaktywnych.
- * Użycie przez ustawodawcę sformułowania „nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem” oznacza, że osoba, która ma być ubezwłasnowolniona całkowicie nie może mieć jakiegokolwiek zdolności do kierowania swoim postępowaniem. Jeżeli zdolność ta będzie tylko ograniczona, nawet znacznie brak jest podstawy całkowitego ubezwłasnowolnienia.

Ubezważnowolnienie całkowite i częściowe – orzeczenia Sądów

- * „Istnienie choroby psychicznej lub innej wskazanej w art. 13 § 1 k.c. przyczyny nie jest przesłanką wystarczającą do orzeczenia ubeważnowolnienia całkowitego. Musi jej jeszcze towarzyszyć powiązana przyczynowo z tymi przyczynami niemożność kierowania swoim, szeroko rozumianym, postępowaniem przez osobę fizyczną, której wniosek dotyczy. Przez pojęcie "niemożność" rozumieć należy brak świadomego kontaktu z otoczeniem oraz brak możliwości intelektualnej oceny swojej sytuacji, swojego zachowania i wywołanych nim następstw.”(Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 r., I CSK122/13).
- * „Choroba i leczenie w poradni zdrowia psychicznego nie uzasadniają przyjęcia braku zdolności strony do czynności procesowych. Choroba taka bowiem nie unicestwia zdolności do czynności prawnych.” (Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1999 r., II UKN131/99).
- * „O potrzebie całkowitego lub częściowego ubeważnowolnienia z powodu choroby psychicznej decyduje stan zdrowia osoby, która ma być ubeważnowolniona i jego wpływ na możliwość kierowania swym postępowaniem - istniejący w chwili orzekania. Okoliczność, że w bliżej nieokreślonej przyszłości musi nieuchronnie nastąpić pogorszenie się stanu zdrowia, nie uzasadnia orzeczenia całkowitego ubeważnowolnienia, gdy w aktualnej sytuacji ze względu na interes tej osoby i interes społeczny wystarczy ubeważnowolnienie częściowe.”(Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 1974 r., II CR 253/74).

Ubezważnowolnienie – katalog czynności

Osoba ubezważnowolniona całkowicie nie może:

- * zawrzeć umowy
- * sporządzić testamentu, ani go odwołać (opiekun nie może tego zrobić w jego imieniu), być wykonawcą testamentu
- * zawrzeć małżeństwa
- * sprawować władzy rodzicielskiej, traci władzę rodzicielską nad swoimi dziećmi
- * przysposobić, uznać dziecka (mężczyzna)
- * być opiekunem prawnym, kuratorem
- * brać udziału w wyborach zarówno jako wyborca, jak i wybierany, wypowiadać się w referendum
- * sama podjąć decyzji o leczeniu, także leczeniu psychiatrycznym, wyrazić zgody na niektóre badania, operację (zgody wyraża przedstawiciel ustawowy)
- * nawiązać stosunku pracy
- * Zawrzeć umowę kredytu, pożyczki
- * składać wniosków o pomoc socjalną
- * odbierać renty socjalnej lub innych świadczeń, np. alimentów

Ubezważnowolnienie – katalog czynności

Osoba ubezważnowolniona częściowo może:

- * być spadkobiercą (ale sama nie może sporządzić testamentu)
- * przyjąć darowiznę
- * zawrzeć małżeństwo, jeżeli uzyska zgodę sądu; skutkuje zmianą ustroju majątkowego – powstanie rozdzielności majątkowej
- * nawiązać stosunek pracy i dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku (jeżeli jednak działania są sprzeczne dobru tej osoby, kurator może za zgodą sądu taki stosunek pracy rozwiązać) – art. 22 § 3 Kodeksu pracy: „Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku. Jednakże gdy stosunek pracy sprzeciwia się dobru tej osoby, przedstawiciel ustawowy za zezwoleniem sądu opiekuńczego może stosunek pracy rozwiązać.”.

Ubezważnowolnienie – katalog czynności

Osoba ubezważnowolniona częściowo nie może:

- * sprawować władzy rodzicielskiej
- * przysposobić dziećka, być opiekunem, kuratorem
- * posiadać czynnego i biernego prawa wyborczego (niemożność brania udziału w wyborach zarówno jako wyborca, jak i wybierany, niemożność wypowiedania się w referendum)

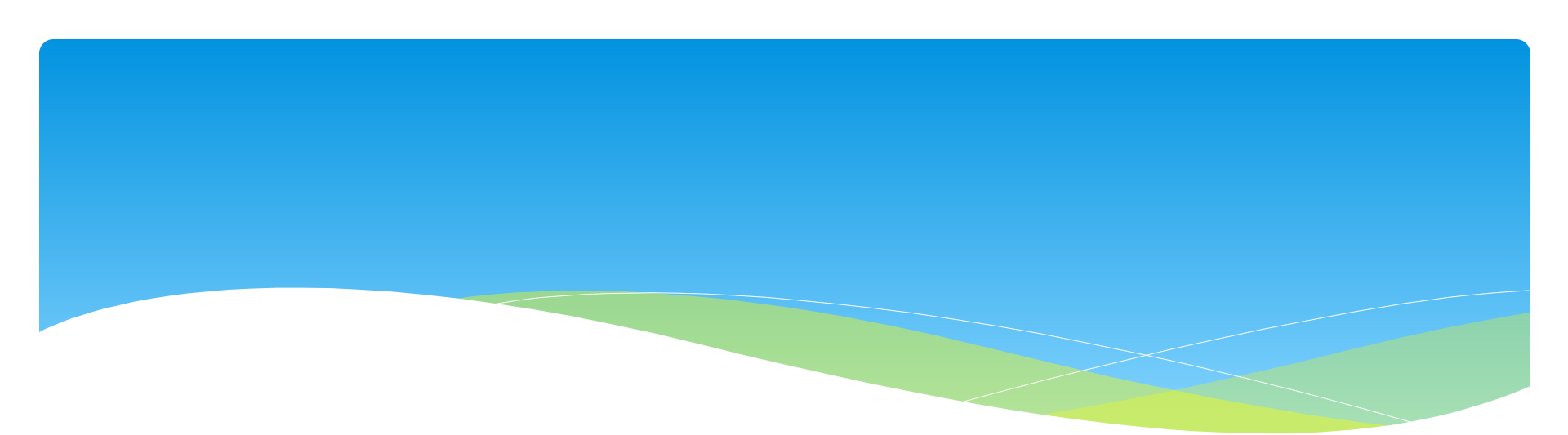
UBEZWŁASNOWIENIE – POSTĘPOWANIA SĄDOWE

Podstawy prawne

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego

- * Art. 544 – 560¹ kpc – postępowanie w przedmiocie ubezwłasnowolnienia**
- * Art. 568 – 578¹ kpc, art. 590 – 598 kpc oraz art. 599 – 605 kpc – postępowanie w przedmiocie ustanowienia opiekuna/kuratora**

Należy mieć na uwadze, iż aby doprowadzić sprawę ubezwłasnowolnienia do końca, konieczne jest przeprowadzenie aż dwóch postępowań. Pierwsze z nich ma na celu ustalenie czy istnieją przesłanki do ubezwłasnowolnienia a jeżeli tak to w jakim zakresie. Drugie postępowanie musi zostać przeprowadzone jeżeli w pierwszym postępowaniu Sąd orzeknie o ubezwłasnowolnieniu i ma ono doprowadzić do ustanowienia przedstawiciela dla osoby ubezwłasnowolnionej – opiekuna lub kuratora.

**POSTĘPOWANIE
W PRZEDMIOCIE
UBEZWŁASNOWIENIA**

Podmioty uprawnione do wystąpienia o ubezwłasnowolnienie

Wniosek o ubezwłasnowolnienie może zgłosić:

- * małżonek osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie;
- * jej krewni w linii prostej oraz rodzeństwo;
- * jej przedstawiciel ustawowy.

Krewni osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie mogą zgłaszać tego wniosku, jeżeli osoba ta ma przedstawiciela ustawowego.

Poza powyższymi podmiotami również prokurator i Rzecznik Praw Obywatelskich mogą wystąpić z wnioskiem jeżeli uznają to za zasadne.

Wniosek o ubezwłasnowolnienie częściowe można zgłosić już na rok przed dojściem do pełnoletności osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie.

Termin wystąpienia z wnioskiem o ubezwłasnowolnienie częściowe

- * Wniosek o ubezwłasnowolnienie częściowe można zgłosić już na rok przed dojściem do pełnoletności osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie.

Właściwość sądowa

- * Sprawy o ubezwłasnowolnienie należą do właściwości sądów okręgowych, które rozpoznają je w składzie trzech sędziów zawodowych.
- * W sprawach tych właściwy jest sąd miejsca zamieszkania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, a w braku miejsca zamieszkania - sąd miejsca jej pobytu.

Uczestnicy postępowania

Uczestnikami postępowania o ubezwłasnowolnienie są z mocy samego prawa prócz wnioskodawcy:

- * osoba, której dotyczy wniosek;
- * jej przedstawiciel ustawowy;
- * małżonek osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie.

Postępowanie toczy się z udziałem prokuratora.

Przebieg postępowania – czynności wstępne

- * Po wpłynięciu wniosku, Sąd bada czy istnieją przesłanki do orzeczenie ubezwłasnowolnienia. Z tego względu należy przedłożyć dokumenty to uprawdopodobniające.

Przebieg postępowania – czynności wstępne

- * Jeżeli według wniosku ubezwłasnowolnienie ma być orzeczone z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego, Sąd przed zarządzeniem doręczenia wniosku zażąda, w wyznaczonym terminie, przedstawienia świadectwa lekarskiego wydanego przez lekarza psychiatrę o stanie psychicznym osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, lub opinii psychologa o stopniu niepełnosprawności umysłowej tej osoby.

Przebieg postępowania – czynności wstępne

- * Jeżeli ubezwłasnowolnienie ma nastąpić z powodu pijaństwa, Sąd żąda także przedstawienia zaświadczenia poradni przeciwalkoholowej, a jeżeli ubezwłasnowolnienie ma nastąpić z powodu narkomanii - zaświadczenia z poradni leczenia uzależnień.

Przebieg postępowania - wysłuchanie

- * Po wszczęciu postępowania powinno odbyć się wysłuchanie osoby, której wniosek o ubezwłasnowolnienie dotyczy. Wysłuchanie powinno odbyć się w obecności biegłego psychologa oraz - w zależności od stanu zdrowia osoby, która ma być wysłuchana - biegłego lekarza psychiatry lub neurologa. W celu wysłuchania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, sąd może zarządzić przymusowe sprowadzenie tej osoby na rozprawę albo wysłuchać ją przez sędziego wyznaczonego. Na postanowienie sądu o przymusowym sprowadzeniu osoby na rozprawę przysługuje zażalenie. Niemożność porozumienia się z osobą, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, stwierdza się w protokole po wysłuchaniu biegłego lekarza i psychologa uczestniczących w posiedzeniu.

Przebieg postępowania – przesłanki odrzucenia wniosku

- * Sąd odrzuca wniosek o ubezwłasnowolnienie, jeżeli treść wniosku lub dołączone do wniosku dokumenty nie uprawdopodobniają istnienia choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub występowania innego rodzaju zaburzeń psychicznych osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie albo w razie niezłożenia żądanego świadectwa, opinii lub zaświadczenia, chyba że złożenie takich dokumentów nie jest możliwe.

Przebieg postępowania – postępowanie dowodowe

Wskazana wcześniej dokumentacja nie zastąpi jednak postępowania dowodowego, które Sąd zobowiązany jest przeprowadzić.

Postępowanie dowodowe powinno ustalić przede wszystkim stan zdrowia, sytuację osobistą, zawodową i majątkową osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, rodzaj spraw wymagających prowadzenia przez tę osobę oraz sposób zaspokajania jej potrzeb życiowych. Sąd może zobowiązać osoby pozostające we wspólnocie domowej z osobą, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, do złożenia wykazu majątku należącego do tej osoby oraz do złożenia przyrzeczenia.

Przebieg postępowania – opinia biegłego

- * Osoba, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, musi być zbadana przez biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa, a także psychologa.
- * Opinia biegłego oprócz oceny stanu zdrowia psychicznego lub zaburzeń psychicznych albo rozwoju umysłowego osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie, powinna zawierać umotywowaną ocenę zakresu jej zdolności do samodzielnego kierowania swoim postępowaniem i prowadzenia swoich spraw, uwzględniającą postępowanie i zachowanie się tej osoby.

Przebieg postępowania – opinia biegłego

- * „Świadectwa lekarskie lub opinie psychiatryczne wydane w ramach innych postępowań niż o ubezwłasnowolnienie nie mogą zastępować dowodu z badań przez jednego lub więcej biegłych lekarzy psychiatrów osoby, która ma być ubezwłasnowolniona.”.(Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 listopada 2001 r., I Aca 753/01)

Przebieg postępowania – obserwacja w zakładzie leczniczym

- * Sąd może, jeżeli na podstawie opinii dwóch biegłych lekarzy uzna to za niezbędne, zarządzić oddanie osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, pod obserwację w zakładzie leczniczym na czas nie dłuższy niż sześć tygodni. W wyjątkowych wypadkach sąd może termin ten przedłużyć do trzech miesięcy.
- * Przed wydaniem postanowienia sąd wysłucha uczestników postępowania.
- * Na postanowienie zarządzające oddanie do zakładu leczniczego przysługuje zażalenie.

Przebieg postępowania - orzeczenia

- * Po zakończeniu postępowania Sąd wydaje postanowienie. Orzeczenie w przedmiocie ubezwłasnowolnienia może zapaść tylko po przeprowadzeniu rozprawy.
- * W postanowieniu o ubezwłasnowolnieniu sąd orzeka, czy ubezwłasnowolnienie jest całkowite, czy też częściowe i z jakiego powodu zostaje orzeczone.

**POSTĘPOWANIE PRZED
SĄDEM OPIEKUŃCZYM**

—

OPIEKA I KURATELA

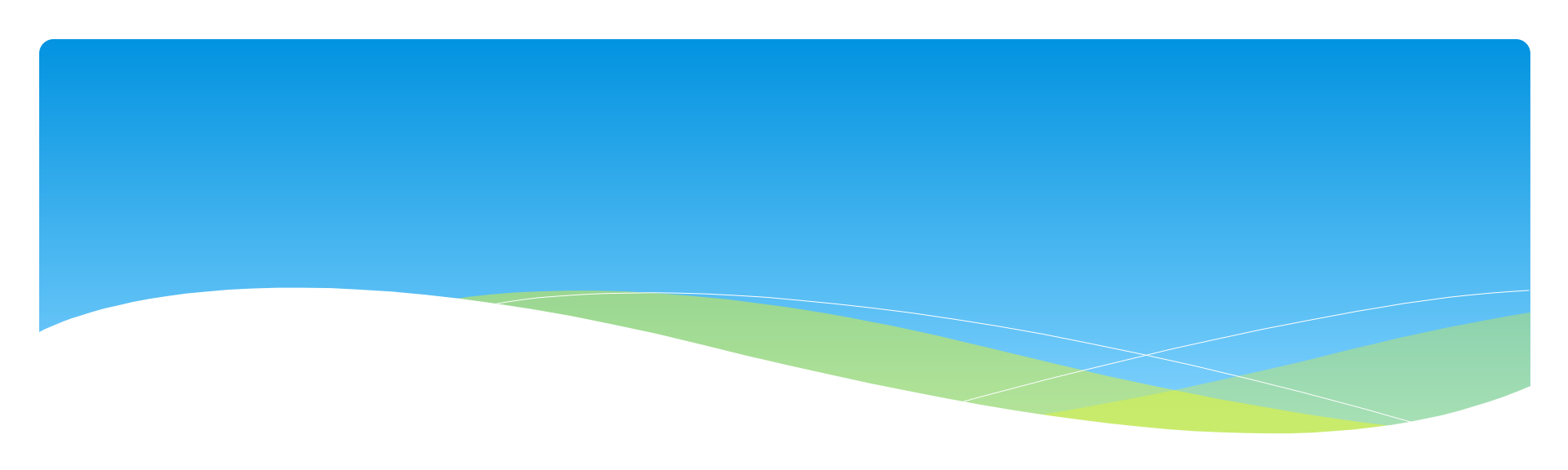

Podstawy prawne i źródła:

Art. 568 – 578¹ kpc, art. 590 – 598 kpc oraz art. 599 – 605 kpc

W drugiej kolejności, po orzeczeniu ubezwłasnowolnienia, przeprowadzane jest postępowanie przed Sądem opiekuńczym mające na celu ustanowienie opiekuna lub kuratora dla osoby ubezwłasnowolnionej.

Sąd, który orzekł ubezwłasnowolnienie, zarządza z urzędu przesłanie sądowi opiekuńczemu odpisu prawomocnego postanowienia, którym orzekł ubezwłasnowolnienie.

W razie oddalenia wniosku o ubezwłasnowolnienie sąd zawiadamia sąd opiekuńczy o potrzebie ustanowienia kuratora dla osoby niepełnosprawnej.

Opiekun prawny a kurator

- * Opiekun prawny ustanawiany jest dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie, natomiast kurator dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo.

Kto może być opiekunem?

- * Opiekunem prawnym osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie powinien zostać przede wszystkim małżonek. W dalszej kolejności - krewni lub inne osoby bliskie pozostającego pod opieką. Jeżeli opiekunem prawnym nie może zostać ktoś z bliskich ubezwłasnowolnionego całkowicie Sąd opiekuńczy zwraca się o wskazanie osoby, której opieka mogłaby być powierzona, do właściwej jednostki organizacyjnej pomocy społecznej.

Kto może być opiekunem?

- * Jeżeli wzgląd na dobro pozostającego pod opieką nie stoi temu na przeszkodzie, opiekunem ubezwłasnowolnionego całkowicie powinien być ustanowiony przede wszystkim jego małżonek, a w braku tegoż - jego ojciec lub matka.

Kto może być kuratorem?

- * Kuratorem dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo mogą zostać osoby takie jak w przypadku opiekuna prawnego dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie.

Przebieg postępowania - właściwość

- * Właściwy wyłącznie jest sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zamieszkania - sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy - właściwy jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy.

Przebieg postępowania - wysłuchanie

- * Przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy sąd opiekuńczy wysłucha przedstawiciela ustawowego osoby, której postępowanie dotyczy. W wypadkach ważniejszych powinien ponadto w miarę możliwości wysłuchać osoby bliskie tej osoby.

Przebieg postępowania – przrzeczenie opiekuna

- * Obejmując opiekę opiekun składa następujące przrzeczenie: "Przrzekam, że powierzone mi obowiązki opiekuna wykonam z całą sumiennością i zgodnie z interesem społecznym, mając zawsze na względzie dobro osoby podlegającej mojej pieczy".
- * Po złożeniu przrzeczenia przez opiekuna sąd opiekuńczy wydaje mu zaświadczenie. Po zwolnieniu opiekuna lub ustaniu opieki opiekun obowiązany jest zwrócić sądowi opiekuńczemu otrzymane zaświadczenie.

Dziękuję za uwagę!

Kancelaria Radcy Prawnego
dr Małgorzaty Maliszewskiej
ul. Szczęśliwicka 27a lok. 3, 02-323 Warszawa
tel. (0-22) 822 30 30; (0-22) 258 62 27
prawnik@drmaliszewskakancelaria.com